

บทที่ 1

บทนำ

การทำเกษตรที่ปฏิบัติกันมาในอดีต เกษตรกรบนพื้นที่สูงในภาคเหนือนิยมการทำไร่เลื่อนลอยบริเวณเชิงเขาพื้นที่ดังกล่าวจะถูกถางเพื่อใช้เพาะปลูกเพียงไม่กี่ปีแล้วปล่อยให้กลายเป็นเวลานานเพื่อให้ดินฟื้นตัว วิธีนี้เกษตรกรขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มไปเรื่อย ๆ ต่อมาในระยะหลังความหนาแน่นของประชากรบนภูเขาเพิ่มขึ้น สืบเนื่องมาจากอัตราการเติบโตตามธรรมชาติของประชากรและการขยายกิจกรรมออกมาของชาวเมือง ทำให้เกิดการแย่งกันแย่งที่ดินสำหรับการเกษตรมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันทางรัฐบาลไทยมีนโยบายจัดหาพื้นที่ชนใหญ่สงวนไว้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งพื้นที่เกือบทั้งหมดนั้นเคยเป็นพื้นที่สำหรับเพาะปลูกมาก่อน จากสาเหตุการเพิ่มของประชากรและการปลูกสร้างป่าสงวนทำให้ความต้องการของพื้นที่ที่กิจกรรมสูงขึ้น ดังนั้นการเพาะปลูกเพื่อใช้ได้ผลมาก โดยการขยายพื้นที่ไปเรื่อย ๆ จึงไม่เหมาะสมสำหรับการทำเกษตรบนที่สูงอีกต่อไป และเกษตรกรเองก็ได้พยายามหาวิธีใหม่ที่จะสงวนไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงมากขึ้นคือการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในแบบแผนของการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในหมู่บ้าน ที่สังเกตได้ชัดคือทัศนคติของชนรุ่นใหม่ที่สังคมที่ต่อคำนิยมในทฤษฎีบริโภคได้เปลี่ยนแปลงไปเพราะแรงกระตุ้นจากสื่อมวลชนรอบข้าง ความต้องการของสินค้าอุปโภคบริโภคเปรียบเสมือนแรงกดดันเพิ่มต่อเกษตรกรที่ต้องการหารายได้ให้มากขึ้นจากที่ดินทำกินเพื่อให้ได้มาซึ่งการได้สินค้าเหล่านั้น

จากปัญหาหลักดังกล่าว 2 ประการ คือ เรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงและความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น ทำให้เกษตรกรจำนวนมากขายที่ดินทำกินต่อนายทุนรายใหญ่แล้วอพยพเข้าไปยังเมืองต่าง ๆ เกษตรกรแบบเดิมนี้ไม่สามารถหารายได้เพียงพอเมื่อเทียบกับ

ระบบเกษตรสมัยใหม่ อันเป็นตัวผลักดันและนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้แม้ว่าคณบดี
ท่านได้ถือโอกาสว่าหนังสือที่ติดเพื่อตัดแปลง เป็นสถานที่อำนวยความสะดวกสำหรับการทำงาน
พฤติกรรมนี้ได้นั้นทอนความมั่นคงทั้งระบบชีวิตของครอบครัวและต่อสภาพสังคมชนบทส่วนใหญ่ของ
เกษตรกร

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาชนบทได้นิ่งนอนใจต่อสถาน-
การณ์ดังกล่าว คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และแผนกพัฒนา
หมู่บ้าน (VES) ของสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ (MRI) ได้มีการร่วมหารือถึงการหาข้อ
แก้ไขปัญหาเหล่านี้ อาทิ เช่น การพิจารณาถึงความพยายามของแผนกพัฒนาหมู่บ้านว่าตรงตาม
เป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ และการสนับสนุนแก่เกษตรกรนั้นเพียงพอหรือไม่ ซึ่งจะมีผลต่อการ
ทำให้พวกเขายินดีรับระบบการทำเกษตรที่ไม่มีการทำลายสิ่งแวดล้อมและสามารถรักษาซึ่งระบบนั้น
ไว้เพื่อสามารถเลี้ยงตนเองได้ ว่าจะทำอย่างไรจะมีวิธีการเผยแพร่ข้อมูลภายในพื้นที่โครงการ
ให้ดีขึ้น ดังนั้น ทางสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ จึงขอให้มีการประเมินผลของโครงการ
ทั้งสองชิ้น คือโครงการสาธิตการเกษตรที่เหมาะสม (ORGANIC FARMING DEMONSTRATION
PROJECT - OFDP) และโครงการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ (ALTERNATIVE
CROP PROTECTION PROJECT-ACPP) ซึ่งคณะประเมินผลของสถาบันวิจัยและพัฒนาได้เข้า
ช่วยเหลือรวบรวมหาข้อมูลและข้อสรุป ด้วยความเชื่อว่าข้อสรุปของการประเมินผลนี้ไม่เพียงแต่จะ
เป็นประโยชน์แก่สถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพเท่านั้น แต่ยังมีมีการกระจายข้อมูลให้แก่บุคคล
หรือองค์กรอื่นใดที่สนใจงานวิจัยและงานพัฒนาชนบทที่ยากจนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอีกด้วย

การประเมินผลครั้งนี้ ได้พิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของสภาพแวดล้อมของสังคม และแม้กระทั่งของจิตใจของผู้คนในเขตพื้นที่ซึ่งจำเป็นยิ่งไม่但是对于แผนการในอนาคต ๆ ที่ต้องมีการวิจัยในลักษณะนี้ก่อนการวางแผนหรือการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจจริงและสามารถที่จะขจัดปัญหาที่มีอยู่ของชาวบ้านได้ และที่สำคัญคือมีการประเมินและติดตามผลหลายครั้งในช่วงอายุของโครงการนั้นและก่อนสิ้นสุดโครงการ เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมต่อสถานการณ์ที่อาจผันแปร ทั้งยังเป็นการประเมินอีกด้วยว่ากิจกรรมในโครงการกำลังดำเนินการไปอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์หรือไม่

เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นของโครงการทั้งสองของแผนกพัฒนาหมู่บ้าน คณะผู้ประเมินผลจากสถาบันวิจัยและศึกษาใช้เวลาทบทวนข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ ได้รวบรวมไว้เป็นเวลาเก้าปี นับตั้งแต่แผนกพัฒนาหมู่บ้านได้ถือกำเนิดขึ้น และมีการรวบรวมหรือเกี่ยวกับจุดประสงค์ของการประเมินผลและทบทวนตัวอย่างแบบสอบถามว่าเหมาะสมหรือไม่ต่อการนำไปใช้ในการสัมภาษณ์ในหมู่บ้าน เพื่อให้ตรงกับเป้าหมายของการประเมินครั้งนี้

การสำรวจทางภาคสนามได้กระทำขึ้นระหว่างวันที่ 8-14 พฤษภาคม 2533 โดยใช้ นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยพายัพที่มีความรู้ความสามารถพูดภาษาไทยเหนือ เป็นผู้ช่วยคณะผู้ประเมินผลในการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการสาธิตการเกษตรที่เหมาะสม (OFDP) และโครงการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ (ACPP) โดยใช้แบบสอบถามที่กำหนดขึ้นเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนามได้เสร็จสมบูรณ์ในเดือน มิถุนายน 2533

ความเป็นมา

สถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ ได้เริ่มตั้งแผนกพัฒนาหมู่บ้าน (VES) ขึ้นในปี พ.ศ. 2524 เพื่อช่วยเหลือคนไข้ที่มาจากชุมชน ต่อมาในปี 2526 ได้เริ่มโครงการสาธารณสุขเกษตรที่เหมาะสม (OFDP) เพื่อหาวิธีใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพด้วยวิธีการเกษตรแบบใหม่ ที่มีการปรับปรุงคุณภาพของดินและผลผลิต ภายในปี 2530 แผนกพัฒนาหมู่บ้าน (VES) ได้พบว่า เกษตรกรเริ่มมองเห็นภาพรวมจากด้านสุขภาพ และมีความสำคัญความเป็นห่วงต่อการใช้สารเคมี ในสิ่งรอบ ๆ ตัว เกษตรกรจำนวนไม่น้อยตั้งใจรอคอยหาทางออกที่เป็นไปได้ ดังนั้น โครงการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ (ACPP) จึงได้นำมาใช้โดยความร่วมมือของสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ และสมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีที่เหมาะสมแห่งประเทศไทย (APPROPRIATE TECHNOLOGY ASSOCIATION)

วัตถุประสงค์ของการประเมินผล

1. เพื่อติดตามผลกระทบของ โครงการที่มีต่อเกษตรกรในพื้นที่
2. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการเผยแพร่กิจกรรมที่มีอยู่ให้กว้างขวางออกไป
3. เพื่อพิจารณาถึงความคิดเห็นและความเข้าใจของเกษตรกรที่มีต่อข้อมูลและวิธี

การของกิจกรรม

4. เพื่อวัดผลของกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการว่าเหมาะสมกับเป้าหมายที่ตั้งไว้

หรือไม่

5. เพื่อค้นหาวิธีการในการเผยแพร่กิจกรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการประเมินผลกระทบ

- 1). ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลจะเป็นแนวทางในการดำเนินการจัดการบริหารของโครงการ โดยเน้นถึงเรื่องทัศนคติและการยอมรับของชาวบ้านต่อโครงการ ซึ่งสามารถชี้ทิศทางของเป้าหมายของกิจกรรมที่จะเป็นไปได้ในอนาคต
- 2). ความเข้าใจในความรู้สึกของชาวบ้านของโครงการ จะช่วยให้สถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพวางแผนการที่มีประสิทธิภาพ และสามารถช่วยชาวบ้านแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความสามารถนี้จะช่วยให้ชาวบ้านรักษาไว้ซึ่งแนวการดำเนินชีวิตโดยใช้เทคนิควิธีที่ได้พิสูจน์แล้วว่าสามารถช่วยให้คนเกิดความรู้สึกเหมือนเดิมโดยปราศจากการใช้ปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพง และมลพิษต่อสภาวะแวดล้อม
- 3). ข้อมูลจากการประเมินผล จะสามารถอำนวยความสะดวกประโยชน์ต่อกลุ่มบุคคลหรือองค์กรใด ๆ ที่มีแผนงานที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยา หรือสำนักงานวางแผนเพื่อการพัฒนา

ระเบียบวิธีการวิจัยประเมินผล

1. ขอบเขตของการประเมินผล : การประเมินผลครั้งนี้ได้อาศัยข้อมูลจากเอกสารของสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ โดยคัดเลือกหมู่บ้านร่วมกับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสภาพ รวมทั้งหมด 5 หมู่บ้าน คือ
 - บ้านแท่นดอกไม้
 - บ้านเด่น
 - บ้านก้อคปนาวย

- บ้านแตงเมือง
- บ้านสันป่าอ

จากหมู่บ้านในโครงการทั้งหมด 10 หมู่บ้าน

2. การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง : การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างของการประเมินผลครั้งนี้ ทางคณะผู้ประเมินผล ได้ประชุมคัดเลือกกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างร่วมกับผู้บริหารของสถาบันแม่คเณเพื่อการฟื้นฟูสภาพ โดยใช้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกในโครงการสาธิตการเกษตรที่เหมาะสมและโครงการอารักขาพืช รวมทั้งเกษตรกรที่ไม่ได้เป็นสมาชิก เป็นกลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งสิ้น 79 ราย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล : การเก็บรวบรวมข้อมูลของการประเมินผลครั้งนี้ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบลึก (Indepth Interview) โดยมีแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) แบ่งแนวการสัมภาษณ์เป็น 3 ส่วน คือ

- 1). แบบสัมภาษณ์เกษตรกร โครงการสาธิตการเกษตรที่เหมาะสม (OFDP)
- 2). แบบสัมภาษณ์เกษตรกร โครงการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ (ACPP)
- 3). แบบสัมภาษณ์เกษตรกรที่ไม่ได้ร่วมโครงการ

* การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลได้เริ่มดำเนินการ ตั้งแต่ 8 พฤษภาคม - 14 พฤษภาคม 2533

4. การวิเคราะห์ข้อมูล : การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผลได้ทำในรูปของการวิจัยเชิงบรรยาย โดยเสนอผลการศึกษาทั้งหมดเกี่ยวกับการดำเนินงาน ทักษะคติ และปัญหาของโครงการสาธิตการเกษตรที่เหมาะสม และ โครงการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช โดยวิธีธรรมชาติ

ตารางแสดงรายชื่อหมู่บ้านที่ทำการประมงผล

หมู่บ้าน	กิจกรรม/โครงการ	จำนวนสมาชิกในโครงการ
บ้านลำปอ เขียงราย	OFDP	7
	ACPP	3
	เกษตรกรนอกโครงการ	5
บ้านก้อดป่าหวาย เขียงราย	OFDP	8
	ACPP	4
	เกษตรกรนอกโครงการ	4
บ้านแดนเมือง เขียงของ	OFDP	7
	ACPP	5
	เกษตรกรนอกโครงการ	2
บ้านเด่น แพร์	OFDP	8
	ACPP	8
	เกษตรกรนอกโครงการ	4
บ้านแท่นดอกไม้ เขียงใหม่	OFDP	13
	เกษตรกรนอกโครงการ	1
	รวม	79

OFDP หมายถึง โครงการสาธิตการเกษตรที่เหมาะสม

ACPP หมายถึง โครงการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ